

X 355987

Tanyakollégium III.

ANTOLÓGIA KIADÓ
Lakitelek, 2023

A Könyv megjelenését támogatta
a Kulturális és Innovációs Minisztérium

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001452869

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

kutatást a lakiteleki Népfőiskola Alapítvány
és az IKON Egyesület szervezte

X 35 5987

Szerkesztette: Demeter Péter

Borítóterv: Illés Zoltán

Tördelés: Kvaszta József

© A Kollégium résztvevői, a könyv szerkesztői, 2023

ISBN 978 963 619 020 0

.. KIADÓ: ANTOLÓGIA Kiadó és Nyomda Kft.
Tel.: 76/549-045, e-mail: antologia@nepfolakitelek.hu

Tördelés/Nyomdai előkészítés: Kvaszta József
Tel.: +36 20 991-42-86, e-mail: didotstudio@kvaszta.hu

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

I. BEVEZETÉS

A Tanyakollégium III. adatgyűjtési eredményei	
<i>Dr. Koltói Lilla</i>	11

II. TANYAPORTRÉK

Ágasegyháza	
<i>Limbek Csaba, Fülöp Fanni, Kovács Emese</i>	61
Bócsa	
<i>Dr. Bugovics Zoltán, Quittner Orsolya Sára, Szabó Stefánia, Szeredi Anna Elza</i>	66
Bugac	
<i>Dr. Bertók Rózsa, Dr. Bécsi Zsófia, Dobi Barka</i>	72
Csolyospálos	
<i>Dr. Soós Zolt, Szanics Ildikó, Zagyai Csenge</i>	83
Fülöpjakab	
<i>Dr. Dulai Sándor, Gordos Barbara, Kertész Gábor, Kertész-Kollár Márta</i>	90
Fülöpszállás	
<i>Dr. Páthy Ádám, Balogh György Márk, Csuka Máté László, Laux Natália, Mekota Bernadett</i>	100
Gátér	
<i>Kopecsni Gábor, Katyi Bálint</i>	107
Izsák	
<i>Kovács Helga, Köteles Dávid</i>	116
Jakabszállás	
<i>Dr. Dulai Sándor, Gordos Barbara, Kertész-Kollár Márta, Kertész Gábor</i>	120
Jászszentlászló	
<i>Dr. Varga Balázs, Kovács Linett, Simon Gabriella, Tamás Réka</i>	128
Kiskunfélegyháza	
<i>Dr. Tóth Péter, Balog Emese Éva, Vörös Szilveszter, Bencsics Boldizsár</i>	138
Kiskunmajsa	
<i>Dr. Töröcsvári Zsolt, Pintér Vivien, Szücs András, Váraljai Zsombor</i>	146
Kömpöc	
<i>Tóth Zsuzsanna, Kercseligeti Diána, Molnár Melani, Somogyi Csongor</i>	152
Kunszállás	
<i>Dr. Bugovics Zoltán, Szeredi Anna Elza, Szabó Stefánia, Quittner Orsolya Sára</i>	161

Lakitelek

Tóth Zsuzsanna, Kercseligeti Diána, Molnár Melani, Somogyi Csongor 165

Móricgát

Kopecsni Gábor, Katyi Bálint 170

Nyárlőrinc

Limbek Csaba, Fülöp Fanni, Kovács Emese 177

Orgovány

Dr. Csizmadia Zoltán, Belső Lili Zita, Milinčić Lázár 186

Pálmonostora

Loksa Gábor, Halász Gergő, Havel Alexandra 195

Petőfiszállás

Dr. Ivony Éva, Péntes Richárd 202

Szank

Dr. Soós Zsolt, Szanics Ildikó, Zagyi Csenge 211

Tiszaalpár

Tar Ágnes Júlia, Bata Hajnalka, Faragó László, Tar Csilla Eszter 220

Tiszaug

Tar Ágnes Júlia, Bata Hajnalka, Faragó László, Tar Csilla Eszter 231

III. KÖVETKEZTETÉSEK**A tanyak elnéptelenedése**

Loksa Gábor 241

Tanyagondnoki szolgálatok a Homokháton

Soós Zsolt 245

A szegénységről

Dr. Bertók Rózsa – Dr. Bécsi Zsófia 254

**Ökoszisztéma szolgáltatások,
mint az Izsáki tanyavilág kitörési pontjai**

Kovács Helga 270

Tanyajáró egyetemisták – Egy tantárgy története

Dulai Sándor 274

Tanyak a Homokhátságon

Rigó Róbert 282

A Tanyakollégium III. résztvevői 295

Képmelléklet 297

Izsák

Kovács Helga,
Köteles Dávid

Izsák, Bács-Kiskun megye északi részén, Kecskeméttől 30 km-re nyugatra fekvő kisváros. A település 2019-ben 5 515 főt számlált. A település első írásos emlékei a Tihanyi apátság alapítólevelében megtalálhatóak. Izsák a térség jelentős települése volt, ezért 1816-tól mezőváros rangot kapott. A státuszát 1867-ben elveszítette, ám később 1997-ben visszaszerezte. 1907 és 1928 között felépítették a régen várt és igényelt tanyai iskolákat Kisizsákon (1907 és 1927), Gedeonban (1908), Szajorban (1911), Majláth-telepen (1928), Külső-Matyóban (1928). Az 1927-es kisizsáki bővítés, valamint a Majláth-telepi és a matyói iskola a Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszter nevével fémjelzett, azóta is páratlan alföldi iskolaépítési és oktatásfejlesztési program keretében készült.

Az oktatás és a kultúra fejlődése mellett a helyi gazdasági élet átalakulása is megindult a 19. században. Az 1800-as évek végére egész tanyahálózat létesült Izsák határában. Egyes sűrűbben lakott területek úgynevezett „telepeké” nőttek ki magukat Platter-telep, Anna-telep, Matyó-telep, Uzovics-telep, Deutsch-telep, Majláth-telep, Reviczky-telep stb. E tanyai területek fejlődésre jellemző, hogy a '30-as évekre, egy 1932-es népszámlálási adat szerint Gedeonban 352-en, Matyóban 304-en, Majdtalánban 42-en, Reviczky-telepen (Kisizsák) 589-en, Szajorban 566-an, a Csirában 243-an, Deutsch-telepen 299-en, a Vadasban 167-en, Uzovics-telepen 62-en, Weisz-telepen 199-en és a Viczián-telepen 164-en éltek.

A lakosságszám az 1960-as évek elején indult kényszerkollektivizálásig arányaiban így is maradt. A téészesítés Izsák határában nehezen haladt, az itt alkalmazott erőszak miatt maga az állampárt indított vizsgálatot a visszaélések kivizsgálására. Ezt követően előbb lassabban, majd egyre gyorsabban csökkent a külterületeken élők és egyben a tanyák száma is. Ennek oka, hogy a fiatalok nem láttak perspektívát a téészben, amely elvette munkájuk értékét, inkább elmentek az iparba, sokan el is költöztek Izsákról a nagyobb városokba. Jelentősebb lélekszám Kisizsákon (korábban Reviczky-telep) maradt. Ma a település belterületéhez tartozik Kisizsák, mely a 2011-es adatok szerint 240 lelket számlált. A település külterületi része Gedeondűlő, Matyódűlő, Szajordűlő és Vadasdűlő. A külterületi részen a 2011-es adatokat tekintve összesen 458 fő élt.

Matyódűlő külterületén a homokos talaj miatt nem folytatnak az itt élők mezőgazdasági tevékenységet. Korábban jellemző volt a szőlőtermesztés ezen

a területen, de mára teljesen eltűnt. A Matyóban élők jelentős része betelepülő, akik közül sokan külföldiek, jellemzően németek, akik üdülési céllal vették meg a tanyákat és elsősorban a nyarat töltik itt. Matyóban a sok betelepülő ellenére egy jó közösség alakult ki, akik segítik egymást a hétköznapiakban. Itt található a nemzetközi viszonylatban is jelentős madártani munkát végző Kolon-tavi Madárvárta és a település egyik fontos turisztikai helyszíne az El Bronco Ranch Resort and Spa. Az El Bronco Ranch építése 1999-ben kezdődött. A céljuk egy olyan hely létrehozása volt, ami alkalmas a western lovak fedeztetésére és kiképzésére is. Ma több, mint 60 lovat számláló állománnyal rendelkeznek, továbbá számtalan hazai és nemzetközi versenyt rendeznek. A Matyódúló gazdag természeti értékei közül kiemelkedik a Kolon-tó.

Közép-Európa legnagyobb édesvízi mocsara, a 2900 hektáros Kolon-tó Izsák nyugati oldalán fekszik. A Kiskunsági Nemzeti Park egyik legjelentősebb területe, illetve Magyarország harmadik legnagyobb természetes tava, mely ritka természeti értékekben gazdag. A védett növényritkaságok közé tartozik az itt található kilenc fajta orchidea, köztük például a vitézkosbor, a mocsári kosbor és a pókbangó. A terület madárvilága is igen változatos, hiszen itt él a hazánkban előforduló valamennyi gémfaj. A Kolon-tó gazdag élővilága Európában is ritkaságnak számít. A területen több tanösvény húzódik végig és itt található a már említett madártani munkát végző Kolon-tavi Madárvárta.

Az 1920-as években épült ház, az egykori Angyal-tanya adja helyszínét a Bikatorok meredek homokbuckái és a Kolon-tó közé ékelődve a Madárvártának, amely 1999-ben a Kiskunsági Nemzeti Park birtokába került. Az épület a felújítás után a Kolon-tavi madártani kutatások központjává vált, és bekapcsolódott az ország több pontján működő Actio Hungarica- „gyűrűzőtáborok” hálózatába. A Madárvárta tevékenységének két legfontosabb iránya a természetvédelmi célú kutatások és a környezeti nevelés.

A Szajor dűlő a tanyák társadalmát tekintve igen változatos, hiszen a legszegényebb emberektől a nagyon gazdag tanyatulajdonosig élnek itt. A területen sok a szőlősgazda, akik jellemzően nem élnek a birtokon. Bizonyos szőlős területek gyakran cserélnek gazdát. Korábban az állattartás dominált, de az erdőtelepítéseknek köszönhetően az állattartás háttérbe szorult.

A Gedeon dűlőben a tanyákon inkább idős és sokszor egyedülálló emberek élnek. Nagyon sok szőlő és gyümölcsös terület van, azonban a gazdáik a legtöbb esetben nem élnek a tanyán, hanem bent laknak Izsákon. A legtöbb szőlős területhez ház nem is tartozik. Gedeonban jellemző a szarvasmarha tartás is. A továbbiakban sok az üres tanya, melyeket csak a föld miatt vásá-

roltak meg a gazdák. Gedeonban a helyiek elmondása szerint nem jellemző a jó szomszédi viszony és az összetartás az emberek között.

A Vadas dűlőben az 1932-es népszámlálási adat szerint 167-en éltek, majd az ezt követő évtizedekben is 100 fő körül alakult az itt élők száma a helyiek elmondása szerint. A 2011-es adatokat tekintve 35-en éltek Vadasban, mely szám azóta is csökkent. Ez a terület mára szinte teljesen elnéptelenedett.

Az izsáki tanyavilág egyik legérdekesebb része az Uzovicstelep. Régi lakatya és kiszolgáló épületei, valamint lakásai találhatóak itt, azonban nagy része elhagyatott, illetve eladó. Csak néhány tisztai lakásban laknak, többségében szegények egyszerűbb körülmények között élnek az emberek.

Kutatók az izsáki El Broncho lovasfarmon

Izsákon a helyi speciális szőlőfajta a sárfehér, mely után a települést a „Sárfehér hazájaként” emlegetik. A fajta egyik első és legsikeresebb termesztője a híres Csontváry Kosztka Tivadar festőművész testvére Kosztka László volt. Az értékes tulajdonságokkal bíró szőlő szép hazai és nemzetközi karriert futott be, hiszen pezsgőalapként és étkezési szőlőként értékesítették Ausztriába, Németországba és Angliába is. Napjainkban három borászat működik Izsák külterületén: Royalsekt Zrt., Gedeon Birtok Kft. és a Birkás Borászat.

Izsákon jellemzően a szőlőtermesztés dominál. A sárfehér mellett, jelenleg sok új szőlőfajtával próbálkoznak a helyi gazdák. A térségben a gyümölcsstermesztés visszaszorult. Korábban voltak nagy gyümölcsösök, mint például kajszibarack területek. Jellemzően ma alma és bodza található a térségben. Szántóföldi művelést néhány hektáros területen folytatnak, alapvetően kiszáradnak. Az állattartás tekintetében a birkások jelentősen visszaszorultak. Alapvetően kevés állattartó van a térségben, közülük az egyik legnagyobb a Kiskunsági Nemzeti Park. Annak ellenére, hogy visszaszorult az állattartás, így is lényegesen több állat van, mint amit elbírnak az Izsák környéki homokos területek.

A Kolon-tó déli és nyugati oldalán lápos, mocsaras részek vannak, melyek jó kaszálók és legelők. A gazdálkodást sokan abbahagyták a klímaváltozás, illetve a nagy munkaerőigény miatt. A szőlő esetében sok gazdának volt lehetősége a gépiesítésre, így a szőlő továbbra is dominál a térségben. A nagy borászatok jellemzően megtermelik maguknak a szükséges mennyiségű szőlőt, a kisebb gazdák így jellemzően máshová értékesítenek (külföldre pl. Szlovákia).

Összefoglalás

A tanyavilágra jellemző, hogy nagyon lecsökkent a lakóinak a száma. Jellemzően idősek vagy beköltöző magyar és nem magyarok lakják. A beköltözők lakásként vagy üdülőként használják a tanyákat, akik már nem tartanak állatot és nem gazdálkodnak. Azok költöznek még tanyára, akik ide menekülnek, például hitel és adósság miatt. Nagy problémát jelent a tanyákon a szemét kérdése. A szemét elszállítása nem megoldott, ezért igen jellemző a szeméthalmazok lerakása a külterületi részekben. A gazdáknak és a tanyán élőknek is egyaránt jelentős problémát jelent a gyakori lopás és betörés. Bizonyos helyeken a szomszédok igyekeznek egymás vagyonát is óvni, de sajnos a közbiztonság jellemzően igen alacsony a térségben.

Felhasznált irodalom:

Izsák kiadvány. Kiadó: Izsák Város Önkormányzata

Rigó Róbert:

https://www.tanyamuzeum.hu/magyar/oldalak/izsaki_kiallitohelyek/

<http://www.kolon-to.com/node/31>

https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=21999